

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Святий АВГУСТИН

■

СПОВІДЬ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

СПОВІДЬ

КНИГА ПЕРША

I

1. «Великий Ти, Господи, і всілякої гідний хвали; велика сила Твоя і незмірна премудрість Твоя». І славословити Тебе хоче людина, часточка творинь Твоїх; людина, яка носить із собою повсюди смертність свою, носить із собою свідчення гріха свого і свідчення, що Ти «противишся гордим». І все-таки славословити Тебе хоче людина, часточка творинь Твоїх. Ти усолоджуєш нас цим славослів'ям, бо Ти створив нас для Себе, і не знає спокою серце наше, допоки не заспокоїться в Тобі. Дай же мені, Господи, дізнатись і осягнути, чи почати з того, щоб покликати Тебе, чи з того, щоб славословити Тебе; чи треба спершу пізнати Тебе, чи покликати Тебе? Але хто покличе Тебе, не знаючи Тебе? Покликати не Тебе, а когось іншого може незнаючий. Чи, щоб пізнати Тебе, і треба «покликати Тебе»? «Як покличуть Того, в Кого не ввірували? А як увірують у Того без проповідника? І уславлять Господа ті, хто шукає Його». Ті, що шукають, знайдуть Його і ті, що знайшли, уславлять Його. Я шукатиму Тебе, Господи, кличучи Тебе, і покличу Тебе, віруючи в Тебе, бо про Тебе проповідано нам. Кличе Тебе, Господи, віра моя, яку дав Ти мені, яку вдихнув у мене через Сина Твого, що улюднився, через служіння Сповідника Твого.

II

2. Але як покличу я Бога мого, Бога й Господа мого? Коли я кликатиму Його, я призову Його в самого себе. Де ж є в мені місце, куди прийшов би Господь мій? Куди прийде в мене Господь, Господь, Який створив небо і землю? Господи, Боже мій! Чи то ж є в мені щось, що може вмістити Тебе? Хіба небо і земля, які Ти створив, і на якій створив мене, вміщають Тебе? Але без Тебе не було б нічого, що існує, — значить, усе, що існує, вміщає Тебе? Але ж і я існую; навіщо прошу я Тебе прийти до мене: мене б не було, якби Ти не був у мені. Я ж іще не в підземному царстві, хоча Ти і там. І якщо я зійду в пекло — Ти там. Мене не було б, Боже мій, узагалі мене не було б, якби Ти не був у мені. Ні, точніше: мене не було б, якби не був я в Тобі, від Якого все, через Якого все, в Якому все. Воістину так, Господи, воістину так. Куди звати мені Тебе, якщо я в Тобі? І звідки прийдеш Ти до мене? Куди, за межі землі й неба, піти мені, щоб звідти прийшов до мене Господь мій, Який сказав: «Чи Я неба і землі не наповнюю?»?

III

3. Отже, чи вміщують Тебе небо і земля, якщо Ти наповнюєш їх? Чи Ти наповнюєш їх і ще щось у Тобі залишається, бо вони вміщують Тебе? І куди виливається цей залишок Твій, коли небо і земля наповнені? Чи Тобі не потрібно вмістилища, Тобі, Який вміщуєш все, бо те, що Ти наповнюєш, Ти наповнюєш, вміщуючи? Не посудини, сповнені Тобою, надають Тобі стійкості: нехай вони розбиваються — Ти не виллешся. А коли Ти виливаєшся в нас, то не Ти падаєш, але ми підведені Тобою; не Ти розсипаєшся, але ми складені Тобою. І все, що Ти наповнюєш, цілком Собою Ти все наповнюєш. Але ж усе не в змозі вмістити Тебе: воно вміщує тільки частину Тебе — і всі відразу вміщують ту ж саму частину? Чи окремі творіння — окремі частини: більші — більшу, менші — меншу? Отже, одна

частина в Тобі більша, а друга менша? Чи ж повсюди Ти цілий і ніщо не може вмістити Тебе цілого?

IV

4. Що ж Ти, Боже мій? Що́, як не Господь Бог? І «хто Бог, окрім Господа?» Щонайвищий, Щонаймилостивіший, Щонаймогутніший, Щонаймилосердніший і Щонайсправедливіший; Найдальший і Найближчий, Щонайпрекрасніший і Щонайсильніший, Недвижний і Незбагнений; Незмінний, Той, що змінює все, вічно Юний і вічно Старий, Ти обновляєш усе і стариш гордих, а вони того й не відають; вічно в дії, вічно у спокої, збираєш і не потребуєш, несеш, наповнюєш і покриваєш; твориш, живиш і вдосконалюєш; шукаєш, хоча у Тебе є все. Ти любиш і не хвилюєшся; ревнуєш і не тривожишся; жалкуєш і не сумуєш; гніваєшся і залишаєшся спокійним; міняєш Свої праці й не міняєш ради; підбираєш те, що знаходиш, і ніколи не втрачаєш; ніколи не терпиш нужди й радієш прибутку; ніколи не буваєш скупим і вимагаєш лихви. Тобі дається з надлишком, щоб Ти був у боргу, але чи є в кого що-небудь, що не Твоє? Ти платиш борги, але Ти нікому не заборгував; віддаєш борги, нічого не втрачаючи. Що сказати ще, Господи мій, Життя моє, моя Свята Радосте? І що взагалі можна сказати, говорячи про Тебе? Але горе тим, які мовчать про Тебе, бо й красномовні оніміли.

V

5. Хто дасть мені спочити в Тобі? Хто дасть, щоб увійшов Ти до серця мого й оп'янив його так, аби забув я все зло своє та обняв єдине благо своє. Тебе? Що́ Ти для мене? Зглянься й дай говорити. Що́ я сам для Тебе, що Ти велиш мені любити Тебе і гніваєшся, якщо я цього не роблю, і гроиш мені великими нещастями? Хіба це не велике нещастя — не любити Тебе? Лихо мені! Скажи мені

з милосердя Твого, Господи Боже мій, що́ Ти для мене? «Скажи душі моїй: Я — спасіння твоє». Скажи так, щоб я почув. Ось вуха серця мого перед Тобою, Господи: відкрий їх і скажи душі моїй: «Я — спасіння твоє». Я побіжу на цей голос і застану Тебе. Не приховуй од мене лица Твого: помру я, не помру, та нехай побачу його.

6. Тісний дім душі моєї, щоб Тобі ввійти туди: розшир його. Він обвалюється, обнови його. Є в ньому, чим уражатися зору Твоєму: зізнаюся, знаю, але хто наведе лад у ньому? І кому іншому, крім Тебе, скрикну я: «Від таємних гріхів моїх очистиь Ти мене, Господи, і від свавільців Свого раба заховай». Вірю й тому говорю: «Господи, Ти знаєш». Хіба не свідчив я перед Тобою проти себе про злочини мої, Боже мій? «І провину мого гріха Ти прости». Я не суджуся з Тобою, Який є Істина, і не хочу брехати собі самому, нехай не збреше собі неправда моя. Ні, я не суджуся з Тобою, бо, «якщо, Господи, будеш зважати на беззаконня, — хто встоїть, Владико?»

VI

7. І все-таки дозволь мені говорити перед Тобою, Милосердний, мені, «пороху і попелу». Дозволь усе-таки говорити: до милосердя Твого, не до людини, яка осміє мене, звертаюсь я. Можливо, що й Ти посмієшся з мене, але, повернувшись до мене, пожалієш мене. Що хочу я сказати, Господи Боже мій? — тільки те, що я не знаю, звідки я прийшов сюди, в це — сказати б — мертво життя чи живу смерть? Не знаю. Мене зустріло розрадами милосердя Твоє, як про це чув я від батьків моїх по плоті, через яких Ти створив мене в часі; сам я про це не пам'ятаю. Першою розрадою моєю було молоко, яким не мати моя й не годувальниці мої наповнювали свої груди; Ти через них давав мені їжу, необхідну немовляті за установленням Твоїм і за багатствами Твоїми, розподіленими до глибин творіння. Ти дав мені не бажати більше, ніж Ти давав, а годувальницям моїм бажання давати мені те, що Ти давав

їм. Із уселеної Тобою любові хотіли вони давати мені те, що з лишком мали від Тебе. Для них було благом моє благо, яке я отримував од них, але воно йшло не від них, а через них, бо від Тебе всі блага, й од Господа мого все моє спасіння. Я зрозумів це потім, хоча Ти звертався до мене й тоді — дарами ззовні і в мене вкладеними. Вже тоді я вмів смоктати, заспокоювався від тілесного вдоволення, плакав од тілесних незручностей — поки це було все.

8. Згодом я почав і сміятися, спершу вві сні, потім і прокинувшись. Так розповідали мені про мене, і я вірю цьому, тому що те ж саме я бачив і в інших немовлят: сам себе в цей час я не пам'ятаю. І ось поступово я почав розуміти, де я; хотів пояснити свої бажання тим, хто б їх виконав, і не міг, тому що бажання мої були в мені, а присутні — поза мною, і ніяким зовнішнім чуттям не могли вони ввійти в мою душу. Я борсався і кричав, виражаючи нечисленними знаками, якими міг і наскільки міг, щось подібне до моїх бажань, — але знаки ці не виражали моїх бажань. І коли мене не слухались, чи не зрозумівши мене, чи щоб не нашкодити мені, то я сердився, що старші не підкоряються мені й вільні не служать як раби, та мстив за себе плачем. Що немовлята такі, я дізнався по тих, яких зміг упізнати, і що я був таким же, про це мені більше повідали вони самі, несвідомі, ніж свідомі вихователі мої.

9. І ось дитинство моє давно вже померло, а я живу. Господи — Ти, Який живеш завжди, в Якому ніщо не помирає, бо раніше початку віків і раніше за все, про що можна сказати «раніше», Ти є — Ти Бог і Господь усього творіння Твого — стійкі в Тебе причини всього нестійкого, незмінні початки всього того, що змінюється, вічний лад безладного й тимчасового, — Господи, дай відповідь мені, чи настало моє дитинство вслід за якимось іншим померлим віком моїм, чи йому передував тільки період, який я провів в утробі матері моєї? Про нього дещо повідомлено мені, та й сам я бачив вагітних жінок. А що було до цього, Радосте моя, Господи мій? Чи був я де-небудь, був я ким-небудь? Розповісти мені про це нікому: ні батько, ні мати цього не могли; немає тут ні чужого досвіду, ні власних

спогадів. Ти смієшся з того, що я запитую про це, і велиш за те, що я знаю, уславляти Тебе і Тебе сповідувати?

10. Сповідаю Тебе, Господи неба і землі, дякуючи Тобі за початок життя свого і за своє дитинство, про які я не пам'ятаю. Ти дозволив людині здогадуватися про себе по інших, багато чому про себе вірити, покладаючись навіть на свідчення простих жінок. Так, я був і жив тоді й уже наприкінці дитинства шукав знаків, якими міг би повідомити інших про те, що відчував. Звідки така істота, як не від Тебе, Господи? Хіба є майстер, який створює себе сам? Чи в іншому місці тече джерело, звідки струменить до нас буття і життя? Ні, Ти створюєш нас, Господи, ти, для Якого немає різниці між буттям і життям, бо Ти є досконале Буття й досконале Життя. Ти досконалий, і Ти не змінюєшся: у Тебе не минає сьогоднішній день, і, однак, він у Тебе минає, тому що в Тебе все; ніщо не могло б минути, якби Ти не вмщував усього. І оскільки «роки Твої не закінчаться», то роки Твої — сьогоднішній день. Скільки наших днів і днів батьків наших пройшло через Твоє сьогодні; від нього дістали ми образ свій і якоесь виникли, і пройдуть іще й інші, дістануть свій образ і якоесь виникнуть. «Ти ж — Той Самий»: усе завтрашнє й те, що йде за ним, усе вчорашнє й те, що позаду нього, ти перетвориш на сьогодні, Ти перетворив на сьогодні. Щоб мені, якщо хтось не розуміє цього? Нехай і він радіє, кажучи: «Що ж це?» Нехай радіє і воліє знайти Тебе, не знаходячи, ніж знаходячи, не знайти Тебе.

VII

11. Почуй, Господи! Лихо гріхам людським. І людина говорить це, і Ти жалієш її, бо Ти створив її, але гріха в ній не створив. Хто нагадає мені про гріхи дитинства мого? Ніхто ж не чистий від гріха перед Тобою, навіть немовля, життя якого на землі один день. Хто мені нагадає? Який-небудь малюк, у якому я побачу те, чого не пам'ятаю в собі?

Отже, чим грішив я тоді? Тим, що, плачучи, тягнувся до грудей? Якщо я вчиню так зараз і, роззявивши рота, потягнуся не те що до грудей, а до їжі, підходящої моєму віку, то мене по всій справедливості осміють і вилають. І тоді, значить, я заслуговував лайки, але позаяк я не міг зрозуміти того, хто лаяв, то було й не заведено й не розумно лаяти мене. З віком ми викорінюємо й відкидаємо такі звички. Я не бачив тямущої людини, яка б, підчищаючи рослину, викидала гарні гілки. Чи добре, однак, було навіть для свого віку з плачем домагатися навіть того, що дано було б на шкоду? Жорстоко обурюватися на людей непідвладних, вільних і старших, в тому числі й на батьків своїх, старатися в міру сил побити людей розумних, які не підкоряються за першою вимогою тому, що вони не слухались наказів, послухатись яких було б згубним? Немовлята невинні за своєю тілесною слабкістю, а не за душею своєю. Я бачив і спостерігав малюка, що ревнував: він іще не розмовляв, але, блідий, із гіркотою дивився на свого молочного брата. Хто не знає таких прикладів? Матері та годувальниці кажуть, що вони спокутують це, не знаю, якими засобами. Можливо, що і це невинність — при джерелі молока, яке щедро виливається й надлишкове, не переносити товариша, зовсім безпомічного, що живе лише цією їжею? Всі ці явища покірливо терплять не тому, що вони були нікчемними чи маловажними, а тому, що з роками це мине. Й Ти підтверджуєш це тим, що те ж саме не можна бачити спокійно у віці старшому.

12. Господи Боже мій, це Ти дав немовляті життя й тіло, яке забезпечив, як ми бачимо, чуттями, міцно з'єднав його частини тіла, прикрасив його і вклав притаманне всякій живій істоті прагнення до повноти й цілості життя. Ти велиш мені вславляти Тебе за це, сповідувати Тебе «й виспівувати Ймення Твоє, о Всевишній», бо Ти був би всемогутнім і благим, якби зробив тільки це, чого не міг зробити ніхто, крім Тебе; Єдиний, від Якого всяка міра, Щонайпрекрасніший, Який усе робиш прекрасним і все впорядковуєш за законом Своїм. Цей вік, Господи, про який не пам'ятаю, що я жив, відносно якого покладаюся

на інших і в якому, як я здогадуюся по інших немовлятах, я якось діяв, мені не хочеться, незважаючи на вельми справедливі здогади мої, прираховувати до цього мого життя, яким я живу в цьому світі. В тому, що стосується повноти мого забуття, період цей дорівнює тому, який я провів у материнській утробі. І якщо «я в беззаконні народжений, і в гріху зачала мене мати моя», то де, Боже мій, де, Господи, я, раб Твій, де й коли був невинним? Ні, я пропускаю цей час; і що мені до нього, коли я не можу відшукати ніяких слідів його?

VIII

13. Хіба не перейшов я, посуваючись від пори, коли я був немовлям, до дитинства? Або, вірніше, воно прийшло до мене від пори, коли я був немовлям. А та пора не зникла — куди вона поділася? І все-таки її вже не було. Я був уже не немовлям, яке не може вимовити слова, а хлопчиком, який розмовляє, був я. І я пам'ятаю це, а пізніше я зрозумів, звідки я вивчився розмовляти. Старші не вчили мене, пропонуючи мені слова в певному і систематичному порядку, як це було трохи згодом із літерами. Я діяв за власним розумом, який Ти дав мені, Боже мій. Коли я хотів репетуванням, різними звуками і різними рухами тіла повідомити про свої сердечні бажання і домогтися їх виконання, виявлялося, що мені було несила ні отримати все, чого мені хотілося, ні дати знати про це всім, кому мені хотілося. Я схоплював пам'яттю, коли дорослі називали яку-небудь річ і за цим словом поверталися до неї; я бачив це і запам'ятовував: словом, яке прозвучало, називається саме ця річ. Що дорослі хотіли її назвати, це було видно з їхніх жестів, з цієї природної мови всіх народів, яка складається з виразу обличчя, підморгування, різних рухів тіла і звуків, які виражають стан душі, що просить, отримує, відкидає, уникає. Я поступово став розуміти, знаками чого є слова, які стоять у різних реченнях на своєму місці та мною часто чути, примусив свої вуста опанувати ці знаки

і почав ними виражати свої бажання, почав я цими знаками спілкуватися з тими, серед кого я жив; я глибше вступив у бурхливе життя людського суспільства, залежачи від батьківських розпоряджень і від волі старших.

IX

14. Боже мій, Боже, яких нещастя і знущань зазнав я тоді! Мені, хлопчику, пропонували поводитись як слід: слухатися тих, хто переконував шукати в цьому світі успіху та вдосконалюватись у порожньому красномовстві, яким вислужують людську пошану та оманливе багатство. Мене й оддали до школи навчатися грамоти. На лихо своє я не розумів, яка з неї користь, але якщо був ледачим до навчання, то мене били; старші схвалювали цей звичай. Багато людей, які жили до нас, проклали ці скорботні шляхи, якими нас змушували проходити; помножено було труд і печаль для синів Адама. Я зустрів, Господи, людей, які молилися Тобі, й від них довідався, пізнаючи Тебе в міру сил своїх, що Ти Хтось Великий і можеш, навіть залишаючись прихованим для наших чуттів, почути нас і допомогти нам. І я почав молитися Тобі, Твердине моя і Притулку мій, і, волаючи до Тебе, здолав недорікуватість свою. Маленький, але з запалом чималим, молився я, щоб мене не били в школі. І оскільки Ти не почув мене — що було не на шкоду мені, — то дорослі, включаючи батьків моїх, які ні за що не хотіли, аби зі мною траплялося хоч що-небудь погане, і далі сміялися з цих побоїв, великого й тяжкого тодішнього мого нещастя.

15. Чи є, Господи, людина, настільки велика духом, яка приліпилася до Тебе такою великою любов'ю, чи є, кажу я, людина, яка у благочестивій любові своїй так високо настроєна, що диба, кішки й інші такі катування, про врятування від яких повсюдно з великим трепетом благають Тебе, були б для неї за іграшку? (Іноді так буває від деякої тупості.) Чи могла б вона сміятися з тих, хто страшенно боявся цього, як сміялися наші батьки

ЗМІСТ

Святий Августин: у пошуках утраченого буття. <i>Павло Ніколов</i>	3
Святий Августин. Сповідь	27
Книга перша	29
Книга друга	49
Книга третя	60
Книга четверта	75
Книга п'ята	94
Книга шоста	112
Книга сьома	134
Книга восьма	156
Книга дев'ята	177
Книга десята	200
Книга одинадцята	244
Книга дванадцята	271
Книга тринадцята	300
Примітки. <i>Павло Ніколов</i>	333